

DRETS HUMANS I REPRESSIÓ POLÍTICA

Els drets humans al Magrib i al Màixriq

Eduard Ariza

Dos tancs destruïts davant d'una mesquita a Azaz, Síria. Fotografia: Christiaan Triebert/Flickr

L'avaluació de la situació dels drets humans en dues regions de l'abast del Magrib i el Màixriq suposa analitzar una heterogeneïtat de diverses societats que s'estén des de la costat atlàntica de Mauritània i el Sàhara Occidental fins al Golf Pèrsic. Encara que per motius culturals no es considera Israel part del Màixriq, el nostre informe semblaria incomplet si ometéssim tota referència a l'impacte del conflicte israelià-palestí. Per aquest motiu, incloem el territori de Palestina en aquest apartat.

1. Vulneracions de drets humans

Els règims polítics del Magrib i Màixriq il·lustren un conjunt relativament homogeni de governs dictatorials o democràcies de baixa intensitat. La seva existència suposa en sí mateixa una vulneració del dret humà a la participació política. En termes generals, no només el dret al sufragi actiu i passiu es veuen vulnerats, sinó també altres drets cívics i polítics, juntament amb altres llibertats personals, com comentarem al següent apartat. Com ocorre en altres regions del planeta, allà on l'Estat de Dret es fràgil o inexistent, l'absència de seguretat jurídica implica que més enllà de les prohibicions d'un ordenament jurídic que ja conté preceptes contraris als drets humans, els agents de l'autoritat o simplement els particulars vulnerin per pròpia iniciativa els drets humans del proïsme.

Malgrat les notables variacions segons els països i el tipus de dret humà en què ens fixem, les vulneracions dels drets de la dona poden derivar de tradicions culturals i legalitats establertes. No es tracta de gènesis excloents entre elles. Res hi ha d'excipional que els costums arrelats a la història d'una societat s'institucionalitzin al sí de l'ordenament jurídic d'un país. La preservació de les tradicions tendencialment es fa mereixedora de protecció en tant patrimoni de la diversitat cultural humana. No obstant aquesta premissa, la dignitat humana ha de gaudir d'una protecció preferent respecte a qualsevol costum social. Cap empara legal de tradicions que atemptin contra la dignitat humana és, doncs, justificable.

Al Magrib i al Màixriq, però, l'Estat es troba lluny d'esdevenir un transformador social envers una major tolerància o igualtat. Ans al contrari, el poder estatal acostuma a recolzar-se en aquestes tradicions opressives per guanyar suport popular. Això suposa la conservació de tradicions com la mutilació genital femenina, el matrimoni impúber, o el dret de càstig del marit sobre l'esposa entre d'altres.

Les tensions socials internes propicien un clima d'hostilitat entre els diferents col·lectius que les integren. La diversitat ètnica i religiosa acostuma a esdevenir origen de tensions socials que poden degenerar en violència o bé imposar una legislació opressiva d'una part del país respecte a l'altra, consagrant *ex lege* la discriminació.

Els règims polítics del Magrib i Màixriq il·lustren un conjunt relativament homogeni de governs dictatorials o democràcies de baixa intensitat. La seva existència suposa en sí mateixa una vulneració del dret humà a la participació política

Els drets socials en ambdues regions es veuen vulnerats per a la major part de la població, que no gaudeix de serveis sanitaris, infraestructures bàsiques, condicions de salubritat i d'altres. L'existència d'Estats pobres que no disposen de recursos econòmics suficients per esdevenir en *welfare states*, no nega que una mínima redistribució de la riquesa sempre resulta possible. D'altra banda, en el cas del Màixriq i el Magrib són factors endògens com la corrupció interna generalitzada i la perpetuació de sistemes econòmics i socials que garanteixen els interessos d'una o diverses elits, com ara la d'una sèrie de famílies, l'exèrcit o una casta religiosa.

D'altra banda, no podem oblidar que ambdues regions arrosseguen més de sis anys de conflictes bèl·lics a les regions de Iemen, Iraq, Síria i Líbia. Actualment, com a mínim Iemen i Líbia han de considerar-se com Estats fallits al sí dels qual hom no pot constatar l'existència d'una autoritat que exerceixi el poder dins de les seves fronteres. Les vulneracions de drets humans, en forma de lesió del dret humanitari, són freqüents, quotidianes en aquests escenaris de conflicte armat.

2. Vulneracions concretes de drets humans

2.1. Discriminació, drets i llibertats civils i polítiques

El Estats de la zona ens permeten distingir entre: a) monarquies autoritàries, b) dictadures, c) monarquies parlamentàries de baixa intensitat, d) règims republicans formalment democràtics, e) democràcies amb problemes de consolidació i f) Estats fallits. Val la pena aclarir que entenem com a democràtic aquell règim en que el resultat d'unes eleccions no es troba predeterminat ni es susceptible d'alterar-se mitjançant frau de gran entitat. Els problemes de consolidació als que ens referim tenen a veure tant amb la seguretat com amb les possibilitats laborals i econòmiques dels seus ciutadans. En aquest marc, Israel representa una excepció, en tant que única democràcia consolidada amb un poder judicial independent i fort. Les repeticions electorals d'aquest any no han afeblit la seva normalitat institucional.

La monarquia Saud representa el màxim exponent d'autoritarisme monàrquic. Els gestos dels darrers dos últims anys en favor d'una suposada relaxació de l'integrisme, com ara permetre a les dones del país conduir, no apaivaguen el clima d'opressió generalitzada en termes polítics. Ni l'Aràbia Saudita ni Oman, els Emirats Àrabs Units i les altres monarquies del Golf Pèrsic permeten el gaudi d'un *corpus* de drets cívics i polítics que assoleixi els mínims estàndards internacionals en matèria de drets humans. La llibertat d'expressió, premsa, reunió o associació es troben fortament restringides. El mateix ocorre amb la llibertat religiosa. Només als Emirats Àrabs Units la minoria cristiana gaudeix de certa cobertura legal per a la pràctica pública de la seva fe. Igualment, la participació política es veu restringida a una sèrie de partits de caire més o menys oficialista. En el cas dels règims de Al-Rhiad i Mascate, tot el poder polític queda en mans de la família reial, entesa en un sentit més ampli que el que donaríem a les monarquies europees, més aviat com un clan conformat per milers de persones.

En el cas de Jordània i Marroc, si bé les seves monarquies han cedit progressivament poder al parlament, encara queda un llarg camí per la consolidació de les llibertats cíviques. El règims d'Egipte, Mauritània, Algèria o Síria constitueixen modalitats d'autoritarisme sota l'aparença relativa de formalismes democràtics. Iraq, Líban i Tunísia, en canvi, veuen limitada la consolidació d'una democràcia, a conseqüència de la seva situació econòmica marcada per la recessió i les elevades taxes d'atur, que fan impossible l'assoliment del mínim benestar imprescindible per la pau social, sense la qual la democràcia no es consolida a la societat.

En paral·lel destaquem les vulneracions de drets humans contra ètnies o confessions religioses concretes. Síria i Bahrain en són bons exemples. Malgrat que la primera nació és de majoria sunnita, l'elit política i militar que encapçala el clan familiar dels Asad són xiïtes. A l'Estat insular s'inverteix la situació: amb una població majoritàriament xiïta, la família reial i l'elit financera i política pertanyen a la confessió sunnita. En termes geopolítics, aquestes situacions s'han d'analitzar en el marc de rivalitats entre l'Aràbia Saudita i l'Iran. No obstant la importància d'aquest context, com a defensors dels drets humans hem de posar èmfasi a la nostra denúncia davant la vulneració del dret a la participació política per

motius de discriminació religiosa.

Altres grups o minories religioses o ètniques que veuen conculcats els seus drets a la participació política o la lliure pràctica de la seva fe, entre d'altres drets cívics i polítics, són les minories cristianes del Màixriq. En particular, els cristians egipcis i sirians han esdevingut objectius de grups terroristes en els darrers anys. En situacions anàlogues es troben els pobles tuaregs d'Algèria, el govern de la qual no ha fet cap esforç per integrar-los o garantir-los la integració política a l'Estat.

Una menció especial mereixen la vulneració dels drets processals. L'accés a un advocat de lliure elecció i la privacitat en el disseny de l'estratègia de defensa o la proposició de prova es no es veuen respectats. Tot sovint es donen llargs períodes de detenció preventiva, o detencions en les quals la persona pot passar llargs períodes -entre dies i mesos- fins a la formalització de càrrecs. Algunes legislacions de la zona permeten així mateix la detenció o el registre domiciliari sense intervenció del jutge. Proliferen les jurisdiccions especials, en casos com Síria, Iraq, l'Aràbia Saudita i d'altres, hom aprecia una extensió injustificada de la jurisdicció militar que esdevé competent sobre qualsevol delictes considerat com a perillós per la seguretat nacional. D'altra banda els desordres públics i els anomenats delictes contra la moral i/o contra la fe queden en mans d'altres jurisdiccions especials. No podem ometre el fet que tant Sudan com l'Aràbia Saudita, Qatar, Emirats Àrabs Units i Iemen mantenen en vigor penes de càstig corporals, consistents principalment en l'aplicació d'un nombre determinat de fuetades. Tot sovint aquestes penes suposen un component degradant afegit per a la integritat moral de la persona, en executar-se en públic. D'aquesta manera es busca la humiliació del condemnat. Quan la xifra de fuetades imposada es molt elevada per imposar tota la pena en un sol dia, ja que el risc de matar el reu seria quasi segur, s'acostuma a fraccionar-ne l'aplicació, donant temps i si s'escau tractament mèdic al condemnat per recuperar-se, amb el subsegüent increment de patiment psicològic de la persona. El cas del blogaire saudita, Raif Badawi exemplifica la imposició d'una pena corporal en aquests termes.

En parlar de situacions de discriminació o tensió ètnica no podem ometre els casos dels palestins i dels sahrauís. Al 2020, Israel ha continuat amb la seva política d'assentaments a Cisjordània. Aquesta iniciativa del govern del Primer Ministre Netanyahu agreuja la ruptura dels Acords de Camp David i el subsegüent estatus quo internacional que busca la solució dels dos Estats. Paral·lelament les condicions de vida i salubritat a la franja de Gaza han empitjorat. Les forces armades d'Israel i el seu govern continuen portant a terme operacions en aquesta zona que poden ser constitutives d'una conducta contrària al dret internacional i fins i tot responsabilitat penal internacional per alts càrrecs del seu govern en termes de l'Estatut de Roma. Tot i que Israel no reconeix ni la jurisdicció de la Cort Internacional de Justícia ni la de la Cort Penal Internacional, cal que recordem que, com a mínim en termes teòrics, el Consell de Seguretat de les Nacions Unides pot ampliar la competència d'aquests fòrums jurisdiccionals sobre un país que no els reconegui, com ja van fer amb el Sudan arrel del genocidi de Darfur.

Les tensions ètniques i religioses constitueixen a més un factor d'hostilitat que propicia la violència intrasocial, les escalades de tensió o fins i tot conflictes bèl·lics. Per suposat, hi ha

altres factors en joc, però conflictes com el de Síria, Líbia o Iemen i la rapidesa de la expansió de DAESH per Iraq, poc després de la proclamació del Califat, s'expliquen gràcies a les tensions ètniques i religioses preexistents. Cal recordar, a més, que en escenaris de guerra, les tensions ètniques poden constituir un factor de risc per genocidis o crims de guerra.

Sense accions positives per part dels Estats per implementar un clima de major tolerància i afavoriment de grups religiosos i ètnics històricament discriminats, no sembla possible superar les tensions socials existents. Mentre aquestes preexisteixin, els rics de noves escalades de violència i conflictes romandran invariables.

2.2. Emigrants, desplaçats i refugiats

A les regions estudiades podem distingir clarament els moviments migratoris de trànsit, principalment camí d'Europa, així com les migracions d'assentament. Dels primers casos en son representatius els moviments migratoris transmediterranis així com els embarcaments a la costa Atlàntica cap a l'arxipèlag canari. Les persones integrants d'aquests grups migratoris provenen majoritàriament de l'Àfrica saheliana, per bé que no és infreqüent que provinquin de llocs més llunyans.

En contrast, les monarquies del Golf Pèrsic, en especial, Emirats Àrabs Units i Qatar són punt de destí d'immigrants provinents d'Àsia, sobretot, l'Índia i el Pakistan. En termes generals es tracta de població masculina, jove, que passarà entre un lustre i una dècada o dècada i mitja a la Península Aràbiga amb l'objectiu d'obtenir ingressos econòmics que pugui enviar a la família i tot sovint, estalviar per disposar d'un capital amb el qual tornar al país. Les condicions de vida i laborals d'aquestes persones han estat denunciades per gran nombre d'organismes internacionals, entre d'altres Amnistia. Sense accés a la sanitat, a un habitatge digne i patint una greu discriminació salarial, esdevenen una font de mà d'obra barata tant per la construcció, com pels sectors primaris, concretament la pesca i la ramaderia. A més del baix salari, comparat amb les nòmines del natiu, les seves condicions de seguretat a la feina així com les jornades maratonianes que excedeixen les deu hores de mitjana fan que puguem parlar d'una situació d'explotació generalitzada amb la complicitat de les autoritats d'aquests països. No obstant això, la falta de transparència d'aquests Estats que fa impossible conèixer fins a quin punt es troben involucrats grups criminals vinculats al tràfic de persones, les evidències que apunten a la seva presència en el trànsit migratori des del país d'origen fins al golf pèrsic estan fora de dubte.

Als moviments de desplaçats a l'interior dels tres països en conflicte civil, Síria, Iemen i Líbia, cal afegir-hi els desplaçaments del poble palestí. La política d'assentaments impulsada pel govern del Primer Ministre Netanyahu cada cop arracona més a la població palestina dins de la regió de Cisjordània. Les condicions de vida dels desplaçats vulneren els seus drets de salubritat i higiene, així com han vulnerat el seu dret a la propietat i a la llibertat de desplaçament.

Anàloga situació afronten les persones refugiades. Txad, Turquia, Líban i Jordània són a dia

d'avui els principals receptors de persones que fugen dels conflictes armats de Síria i Líbia. La població iemenita ocupa un percentatge més marginal entre el nombre total de refugiats atesa la dificultat geogràfica per abandonar el seu país. Recordem que ni el sultanat d'Oman ni el Regne de l'Aràbia Saudita els permeten travessar les seves fronteres. D'altra banda, entre les persones refugiades es possible trobar alguns afganesos i paquistanesos. No obstant sigui més habitual que aquestes persones romanguin a Iran, un any més el país del món que més refugiats acull segons Nacions Unides, en ocasions travessen el territori de la República Islàmica xiïta per mirar d'arribar a Europa.

A Iraq la crisi derivada de la guerra civil amb DAESH i la situació de col·lapse econòmic del país fan difícil distingir entre emigrants moguts per necessitat econòmica i aquells que fugen de la violència. Molt semblant resulta el cas d'Eritrea, atesa la brutalitat del seu règim. En els darrers mesos, al país veí, Etiòpia s'han viscuts uns fets convulsos. La resposta del govern d'Addis Abeba contra els moviments rebels del Tigray, al nord del país, ha commocionat al òrgans supraestats de la Unió Africana que temen la possibilitat d'un genocidi. En tot cas, la població de la regió comença a sumar-se als corrents migratoris que busquen arribar a Europa. En el seu cas, per mitjà de dues rutes particularment perilloses: pel Sahel fins a la costa mauritana o bé travessant el Txad i Líbia fins la costa mediterrània.

Un any més els Estats de la Unió Europea han estat incapaços d'articular una resposta conjunta per afrontar aquests corrents migratoris. Per més que se les esmenti reiteradament al discurs polític, les ajudes al desenvolupament en els països d'origen no s'han materialitzat en cap pla concret d'acció. Tampoc s'ha articular una força conjunta de rescat dels migrats que creuen el mar amb embarcacions insegures. Igualment hi ha una total absència de polítiques per atacar les xarxes criminals que exploten econòmicament i sovint també sotmeten a l'abús físic i sexual les persones que volen arribar a Europa.

Pel que fa als països europeus, les situacions dels camps de refugiats a Grècia i Itàlia vulneren diversos drets humans, en especial els dels infants; i particularment, el dret a l'educació bàsica es veu inevitablement vulnerat, des del moment en què es cronifica la seva vida en els camps de refugiats. Un any més, cal esmentar la vulneració del dret de l'asil. No només pel que fa a la seva concessió, sinó també a la simple possibilitat de sol·licitar-lo. En els darrers mesos, les imatges de l'incendi al campament de Moria, a l'illa de Lesbos, han recordat al món la realitat en què viuen unes persones refugiades malgrat que els Estats europeus disposin dels mitjans econòmics per garantir-ne unes condicions de vida més dignes. Convé recordar que, davant del Tribunal Europeu de Drets Humans, com entre d'altres es recull la seva sentència del cas *A.A., S.M., M.M. i A.B.M.* -inicials del demandants- contra Grècia, cal considerar "degradants" d'acord amb el Conveni Europeu de Drets Humans, totes les que "podrien haver afectat el seu benestar físic i psíquic". Poques condicions de vida dels refugiats a Europa no subscriuen aquesta definició.

Les condicions de vida dels desplaçats vulneren els seus drets de salubritat i higiene, així com el seu dret a la propietat i a la llibertat de desplaçament

A mode de conclusió, volem recordar que tot i que els emigrants i refugiats estiguin majoritàriament de pas per les regions del Magrib i el Màixriq, la seva estada en aquestes territoris pot perllongar-se mesos o anys en condicions especialment degradants i perilloses per la seva integritat, fins que reuneixen les sumes econòmiques exigides per les màfies a fi de poder-se embarcar cap a Europa. Per tant, el viatge del migrant/refugiats fins a la seva arribada a Europa suposa uns riscos periòdics per la seva vida, integritat física i/o llibertat sexual.

2. 3. Drets de les dones. Especial atenció a la mutilació genital femenina

En ambdues regions, els drets de les dones es veuen greument lesionats, en àmbits tant diversos com els drets de participació política, drets laborals, llibertat sexual, integritat física i psíquica, així com d'altres llibertats. No cal dir que, evidentment, les dones pateixen totes les vulneracions de drets abans esmentades. En aquest apartat doncs ens centrem en les vulneracions que pateixen amb motiu del seu gènere.

En les vulneracions dels drets humans de les dones s'aprecia una convergència especialment greu de la tríada d'orígens lesius abans esmentats: legislació, tradició cultural i inacció estatal. Segons el país o dret que examinem, apreciarem una major preponderància d'alguna de les tres causes. Ara bé, els costums arrelats a totes les cultures del Magrib i el Màixriq normalitzen amb major o menor mesura la inferioritat cívica-intel·lectual de la dona. Tot sovint, com exemplifica l'Aràbia Saudita, l'ordenament jurídic recull i reforça aquestes tradicions opressores.

D'altra banda, en especial al Magrib, és més freqüent que, tot i no gaudir d'una empara legal oficiosa, *de facto*, els agents de l'autoritat pública i el poder judicial inhibeixen el seu deure d'intervenir davant de casos de violència contra les dones. Així es propicia la continuació d'aquestes vulneracions de drets, per bé que suposadament la Llei les prohibeixi. En aquestes casos s'agreuja encara més la indefensió de les víctimes, atès que a l'esfera internacional l'Estat afirma complir uns estàndards que no assoleix a la pràctica social. En aquest sentit, el règim d'Aràbia Saudita exemplifica aquest passat any la poc convincent tàctica comunicativa-publicitària d'avenços en drets de les dones. Aquest any les dones saudites han obtingut el dret a conduir sense necessitar d'un copilot masculí. D'altra banda, se'ls ha atorgat l'accés a certes professions i a presentar-se a les eleccions locals. En termes objectius no pot parlar-les d'avenços significatius, especialment, si tenim en compte, per exemple, que les candidates a regidores municipals havien de parlar amb el seu electorat a través del seu marit a qui xiuxiuejaven a cau d'orella el que volien dir i ell ho repetia en veu alta. Els eslògans del príncep hereu en favor de la igualtat i els drets de les dones no poden deixar de considerar-se una estratègia per obtenir simpaties internacionals que no ha suposat un canvi real de la situació de les dones del regne Saud.

Entre els àmbits de la legalitat opressiva, comencem per assenyalar totes les normes que neguen a la dona la gestió del seu patrimoni, l'accés al món laboral, la iniciativa empresarial o la igualtat al sí de la família. En alguns casos, l'accés a certes professions,

com ara militars, a la llibertat professional/empresarial o a càrrecs institucionals es veu completament vedada, cas de l'Àrab Saudita. Altres països, com Oman o Emirats Àrabs Units imposen a la dona la tutela d'algun familiar de sexe masculí, sigui el pare, un germà, el marit o els fills. D'altra banda, fins i tot quan se li permet accedir a una professió, xoca amb la discriminació socialment acceptada. Una metgessa pot veure la negativa d'un pacient a ser tractat per una dona. En síntesi, podem dir que predomina una situació de dependència econòmica imposada a la dona, tot sovint amb el suport d'un marc legal que en garanteix la preservació.

En l'àmbit dels drets sanitaris, destaquem el supòsit del dret a la interrupció de l'embaràs. Tots els països d'aquestes dues regions contempen supòsits legals d'avortament, com a mínim en cas de risc per la vida de la dona. Sovint s'inclou també el supòsit de greus malformacions en el fetus. Sempre es tracta d'un model de causes taxades, no admetent cap Estat Magribí o del Màixriq terminis per la lliure elecció. Ara bé, perquè esdevingui legal la interrupció de l'embaràs ha d'autoritzar-la el marit de la dona.

En termes anàlegs, la dona veu conculcat el seu dret a la intimitat davant de certes malalties, tractaments o intervencions quirúrgiques, quan per llei el metge ha d'informar al marit. La pràctica social a més fa estrany que una dona tingui intimitat amb el seu metge. No es infreqüent que les dones vegin conculcat en favor de familiars masculins o fins i tot dels propis metges qualsevol dret a decidir sobre la seva salut, o que tampoc puguin prendre aquestes decisions sobre un familiar incloent els seus fills.

En matèria de llibertat sexual i reproductiva, volem recordar les nombroses prohibicions a qualsevol anticonceptiu. D'altra banda, la majoria de codis penals d'ambdues regions mantenen la concepció de les agressions sexuals com un crim contra l'honor de la dona -i de la seva família- no contra la seva llibertat i integritat sexual. Per tant, països com el Marroc permeten eximir de responsabilitat penal de l'agressor si ofereix matrimoni la seva víctima. En altres països, tot i la derogació oficial d'aquesta previsió, la societat la manté viva *de facto*. Cal tenir en compte que la víctima d'una violació viu el repudi social concretat en la negativa dels homes de la comunitat a prendre-la com esposa. Per tant, els pares de la dona són els qui sovint la forcen a contraure matrimoni amb el seu agressor. Al marge d'aquest supòsit, el matrimoni forçat i/o infantil no és un fet desconegut pels costums i/o les lleis d'aquests Estats. Els embarassos a aquestes edats poden suposar un greu risc per a les dones. Dins del matrimoni, no es contempla en termes penals la possibilitat de violència sexual.

Pel que fa la violència física, cada vegada resulta més infreqüent que les legislacions mantinguin l'anomenat dret del marit a la *correcció física* sobre la dona, en altres paraules, a castigar-la físicament. Emirats Àrabs Units és l'únic país de la regió que manté per llei aquesta potestat, restringida però als matrimonis musulmans. Als matrimonis cristians entre els seus ciutadans, no se'ls aplica aquesta mesura. Ara bé, una vegada més cal emfatitzar que aquestes derogacions no venen acompanyades d'accions positives que deixin enrere la normalització de la violència de gènere ni tampoc s'habiliten protocols policials i judicials per atendre a les dones que en un moment donat volguessin buscar l'empara del poder públic contra el seu maltractador.

Cap ordenament jurídic permet el que es coneix com a crims d'honor, per exemple, l'assassinat de l'esposa infidel per part del marit o de la filla que ha perdut la virginitat per part del pare. Ara bé, per una banda la majoria de legislacions d'ambdues regions, especialment les de les monarquies del Golf Pèrsic, penalitzen les relacions sexuals fora del matrimoni. En la pràctica la dona en pateix conseqüències més severes. D'altra banda, tot i que amb menor freqüència que en altres latituds, tant al Magrib com al Màixriq, existeix tolerància passiva de les autoritats davant dels crims d'honor especialment quan es donen en societats tribals, rurals o nuclis amb arranjament d'aquestes pràctiques.

La mutilació genital femenina (MGF) victimitza, en alts percentatges, les dones del Magrib i Iemen. Hem de recordar que aquesta pràctica no deriva directament de l'islam, sinó d'una tradició l'origen de la qual es remunta més de 3.000 anys en la història als territoris que actualment es corresponen a Sudan, Eritrea o Etiòpia. La seva presència a les monarquies àrabs es absolutament marginal, malgrat el seu integritisme religiós. Del nostre estudi hem de destacar la situació dels tres països esmentats, on segons dades de l'OMS, les dones víctimes d'aquesta pràctica superen el 60% de la població del país, arribant gairebé al 70% en el cas del Sudan.

Precisament, enguany en aquest darrer Estat, la mutilació genital femenina s'han criminalitzat al Codi Penal. Es tracta d'una de les mesures impulsades per la junta militar que va derrocar, amb una notable adhesió popular el President Al-Bashir, a qui la Cort Penal Internacional, d'acord amb la Resolució 1593 de 2005, del Consell de Seguretat de les Nacions Unides, fa anys que vol investigar per aclarir la seva responsabilitat i la del seu govern en el genocidi de Darfur. Malgrat que el caire positiu d'aquest canvi es troba fora de discussió, no hauríem d'oblidar que en principi Sudan es signatari de diversos documents internacionals que abolien aquesta pràctica. Entre d'altres mencionem la Carta Africana de Drets Humans, el Protocol de Maputo, on es menciona expressament la qüestió de la mutilació genital femenina i, a més, com a membre de la Unió Africana hauria d'impulsar en ares del principi internacional de la bona fe, la resolució de l'Assemblea de la Unió Africana de 22/09/15 que va demanar als seus membres que imposessin la prohibició de la mutilació genital femenina. Certament els compromisos internacionals adoptats per Khartoum sota el règim d'Omar no foren mai aplicats al país. En aquest sentit potser podríem deixar oberta la porta a un cert optimisme de cara al nou govern si aquest compleix la seva promesa de democratitzar el país. Ara bé, no pot negar-se que sigui per falta de voluntat o de mitjans, molts països no han vist minvar la pràctica després de la seva prohibició formal. Casos com el de Gàmbia que després de tres proclames successives de prohibir la mutilació genital femenina no ha vist decreïxer la seva presència al seu territori. Per tant, fora molt important fer un seguiment sobre les possibles variacions estadístiques i el canvi d'actitud dels agents de l'autoritat pública al país envers aquest tema durant el proper lustre.

No podem ometre que a més de ser una pràctica estesa, al Sudan s'hi practica la mutilació genital femenina que la OMS denomina de Tipus III. Aquesta, a més de la cliterotomia, implica l'extirpació dels llavis menors i majors de la vagina, així com el cosit de l'entrada vagina fins a la nit de noces. A Mauritània i Iemen predominen la MGF de Tipus II.

En relació a les esmentades vulneracions del dret humanitari que estant tenint lloc a Iemen,

Líbia i Síria, hem de recordar que les dones i els infants són un col·lectiu especialment vulnerable i victimitzat dintre d'aquestes situacions. A dia d'avui és impossible comptar amb xifres exactes, però indicatiàriament disposem d'un pronòstic malauradament precís sobre la violència, especialment en forma de violència sexual, exercida contra les dones en aquests tres conflictes.

La mutilació genital femenina victimitza, en alts percentatges, les dones del Magrib i del Iemen. Segons dades de l'OMS, les dones víctimes d'aquesta pràctica superen el 60% al Sudan, Eritrea o Etiòpia. Molts països no han vist minvar el nombre de casos després de la seva prohibició formal

Per acabar, voldríem prendre posició envers al paper de la religió islàmica en l'opressió de la dona i/o altres vulneracions de drets humans al Magrib o al Màixriq. El text de l'Alcorà i les Sunnes data del S VIII d.C. als inicis del Califat Omeia. Fruit del context de l'època, la concepció de les relacions entre homes i dones recollida en molts dels seus passatges no es basa en la igualtat. Les Escoles Jurídiques islàmiques [1] han aprofundit en una concepció del *fiqh* o jurisprudència consuetudinària que recollia costums tribals anteriors a l'islam i reforçava el patriarcat.

Ara bé, l'Alcorà no imposa manaments ni prohibicions concretes contra les dones, sinó que suggereix uns principis. Cap passatge de l'Alcorà atorga empara a la mutilació genital femenina. En aquest sentit, com ocorre amb la Bíblia i altres llibres sagrats, l'Alcorà propicia una diversitat d'interpretacions diverses i divergents. Certament, molts actes violents del fonamentalisme islàmic es justifiquen a través del text sagrat, però també trobem la presència d'un feminisme islàmic que veu en l'Alcorà premisses de drets per la dona revolucionaris per l'època en que fou redactat.

2. 4. Drets de menors i infants

El gènere i classe social són factors decisius a l'hora que un menor d'aquestes regions pateixi una vulneració sistemàtica dels seus drets humans. En especial al Magrib, però també al nord del Màixriq, el treball infantil és freqüent, especialment en les classes socials baixes i més encara a les zones rurals. En termes de vulneració de drets, cal diferenciar aquelles situacions on el context social i familiar propicia o imposa que el menor abandoni prematurament els estudis o no els comenci –pensem, per exemple, que vora el 40% de la població egípcia és analfabeta-, d'aquelles en que el menor és exposat a situacions potencialment lesives per la seva integritat física i psíquica i/o integritat sexual. La primera pràctica es troba més estesa, tot i que al mateix temps es més difícil de corregir. Així com l'explotació, en el sentit de posar en perill un infant és una idea universalment condemnada, resulta més difícil que les societats més tradicionals entenguin el valor dels estudis i la necessitat de perllongar-los durant l'adolescència i la primera joventut.

Les nenes i les joves pateixen amb més freqüència la falta d'escolarització. Igualment pateixen el matrimoni forçós i prematur. Cal recordar que Iraq, Aràbia Saudita i d'altres Estats mantenen la legalitat del matrimoni de menors, fins i tot en edat impúber, fet que a més posa en risc la seva integritat física i la seva vida, en cas d'un embaràs abans del desenvolupament corporal complet.

Com ja hem esmentat, en situacions de conflicte bèl·lic els menors són especialment vulnerables. En aquest informe volem apuntar concretament el cas dels anomenats nens d'ISIS o DAESH. Com és ben sabut, diversos europeus d'ambdós sexes van emigrar a les regions controlades de l'autoproclamat califat. En aquest temps molts d'ells han tingut fills, els quals són ciutadans europeus *ius sanguinis* de ple dret. Malgrat els drets inherents a la ciutadania, cap Estat europeu ha fet un gest per repatriar els seus ciutadans menors, molts de pocs mesos que ara mateix romanen a camps de concentració d'Iraq o instal·lacions similars a Síria.

2.5 Col·lectiu LGTBI

Els drets del col·lectiu LGTBI es veuen vulnerats, pel que fa a la lliure vivència de la seva sexualitat, relacions afectives o lliure desenvolupament de la seva identitat de gènere. En l'àmbit legal podem constatar lleugers avenços. Actualment, només Mauritània, Aràbia Saudita i Emirats Àrabs Units mantenen la pena de mort per les relacions homosexuals masculines. Ara bé, cap d'ells l'aplica, commutant-la per llargues penes de presó. Oman i Síria mantenen penes de detenció menor, sent similars els casos de l'Iraq i Cisjordània. A Jordània i Bahrain les relacions homosexuals es troben formalment despenalitzades. Només Israel reconeix alguns drets limitats -no comparables a la Unió Civil que coneixem a alguns països d'Europa i Llatinoamèrica- als homosexuals. La resta d'Estats del Magrib i Màixriq, així com la Franja de Gaza mantenen penes de presó greus per a l'homosexualitat masculina.

És important matisar que, almenys en termes oficials, aquests Estats sostenen que no es criminalitza l'orientació o desig LGTBI, sinó les relacions sexuals. D'aquesta manera, com a mínim a efectes teòrics, salven l'acusació d'aplicar dret penal d'autor. D'altra banda, ja hem apuntat que sovint les lleis penals d'aquests països només contempen com a delictes la modalitat de relacions sexuals entre homes. Això no ha de portar-nos a la conclusió que les relacions lèsbiques es troben despenalitzades. Tampoc no s'hi troba la paraula "transsexual" entre les lleis penals d'aquests països, fet que no autoritza l'expressió d'aquesta identitat de gènere. Normalment aquestes conductes es penalitzen sota altres denominacions com ara crims contra la moral.

Una perspectiva social ens revela que el desconeixement sobre què implica la homosexualitat, és a la dir la invisibilitat social del col·lectiu LGTBI, suposa el principal repte pels canvis socials. Si pensem en Occident abans que el moviment *Queer* iniciés les seves reivindicacions vora els anys seixanta i setanta, "pedòfil", "pederasta", "homosexual", "sodomasoquista", "transvestit" o d'altres mots més grollers eren sinònims en l'imaginari col·lectiu de la societat. *Mutatis mutandis*, podem pensar que el ciutadà mitjà d'aquestes

regions tampoc no té una idea gaire clara d'allò que vol dir ser *homosexual*, associant-ho a una idea de pecat, *contrària a Déu* i a la *naturalesa*.

En l'actualitat el col·lectiu homosexual de Tunísia ha esdevingut el més visiblement organitzat del món àrab. Tot i l'afecte que aquest moviment declara per les organitzacions LGTBI europees, ha declinat participar als actes com la festa de l'Orgull LGBI italià. Consideren que per les societats tradicionals musulmanes, la imatge *Queer* resultaria contraproduent.

En tot cas, volem recordar que més enllà de les disposicions legals concretes, l'odi social envers el col·lectiu suposa l'amenaça més perillosa per als homosexuals d'aquests països. El risc de patir agressions físiques de gravetat suficient per posar en perill la seva vida s'incrementa exponencialment quan la seva orientació es coneguda per la comunitat en la qual viuen.

2.6. Dret humanitari

Com ja hem esmentat, els conflictes bèl·lics actius a Líbia, Síria i Iemen no respecten les normes internacionals del dret humanitari. La població civil acostuma a convertir-se en víctima tant de bombardejos aeris, com de combats terrestres, atès que els combats més durs es donen precisament a les ciutats.

Al nostre entendre, especialment en el cas sirianès és fonamental dur a terme una investigació internacional, aclarir els fets i, en el seu cas, depurar la pertinent responsabilitat penal, segons el que estableix l'Estatut de Roma.

2.7. Defensores de drets humans. El cas d'Aràbia Saudita

Voldríem tancar aquest apartat fent una especial menció als activistes i defensores que intenten impulsar els drets humans en unes regions on aquesta militància posa en sever risc la seva vida, integritat física o llibertat. En el cas de l'Aràbia Saudita, d'ençà que al 2009 es va fundar l'Associació Saudita de Drets Civils i Polítics, molts activistes i persones vinculades han conegut la presó, pel simple fet de defensar els drets humans. Entre ells destacarem dos dels seus fundadors, Mohammed Saleh al-Bejadi, qui va intentar iniciar protestes al 2011 al caliu de la primavera àrab, i Mohammad Fahad al Qahtani.

Al 2020, el cas amb més ressò internacional és el de l'activista Loujain Alhathloul. Una de les cares més visibles del moviment *Women to drive* perquè les dones poguessin conduir a Aràbia Saudita. Al maig 2018 es va produir la seva primera detenció de 73 dies, per creuar des d'Emirats Àrabs Units la frontera amb Aràbia Saudita, conduint un cotxe. Al juny del mateix any fou detinguda altre cop juntament amb altres activistes i se li va exigir que signés un document abjurant i penedint-se del seu activisme. Ella va negar-s'hi i des d'aleshores es troba a l'espera de ser jutjada, davant d'un tribunal especial teòricament previst per conspiracions contra la seguretat nacional i terrorisme.

Malgrat que el seu judici, previst per al març de 2020, ha estat suspès a conseqüència de la COVID-19, Alhathloul roman detinguda i des de l'estiu la seva família assegura que no s'ha pogut comunicar amb ella ni té notícies del seu estat. S'ha reportat que ha començat una vaga de fam.

3. Mesures en època de COVID-19

La COVID-19 al Magrib i al Màixriq ha tingut un impacte diferent al que hem viscut a Europa o als països de l'Occident polític. En circumstàncies ordinàries, alguns dels Estats entre els esmentats a l'informe mantenen una legislació lesiva per diversos drets civils com la reunió, la intimitat/privacitat o la lliure circulació. Des d'aquesta perspectiva, les mesures restrictives que alguns governs han adoptat per afrontar la pandèmia no suposen un empitjorament substancial de les vulneracions d'aquests drets.

En aquest sentit, Israel és una excepció, com en tantes altres coses. En poc més d'un any el país ha aplicat tres confinaments. Les restriccions i els abusos administratius detectats no excedeixen, almenys per la població hebrea, els marcs europeus de, per exemple, Itàlia, Espanya o França. A banda de problemes com ara puntuals abusos d'autoritat, o restricció de llibertats sense evidències científiques indiscutibles que acreditin, en totes i cadascuna d'elles, un efecte directe sobre la detenció de la pandèmia; cal tenir en compte que el govern del país ha dut a terme una aplicació desigual de la normativa. En concret, la permissibilitat amb el col·lectiu de jueus ortodoxos ha estat molt més gran, tant pel que fa als actes de cultes com els ritus funeraris. Diversos observadors expliquen el tracte privilegiat per part de les autoritats públiques cap a aquest col·lectiu pel seu pes polític a la *Knesset*.

Els confinaments i mesures anti-Covid, però, s'han aplicat en un termes més repressius cap a la població àrab del país o pels palestins dels territoris ocupats sota control de Tel Aviv. En aquests casos, s'ha evidenciat un nombre elevat d'abusos d'autoritat contra la població palestina, fet que malauradament no es excepcional.

Sí que s'ha agreujat o s'ha manifestat amb especial intensitat la vulneració dels drets socials i sanitaris. La manca d'una administració eficient i la impossibilitat d'accedir a serveis sanitaris de qualitat ha suposat l'abandonament dels malalts en molts d'aquests Estats. L'OMS considera que a l'Àfrica i els països o regions en vies de desenvolupament, la menor mobilitat ha propiciat un contagi sensiblement menor. De la mateixa manera, els sistemes immunològics de persones que no han rebut gaires tractaments mèdics haurien pogut resistir millor la infecció. Malgrat això, la falta de dades exactes no amaga que a gran part de les societats estudiades, fora de les monarquies del Golf Pèrsic, els pacients més greus d'aquesta malaltia s'hauran vist privats de qualsevol accés a serveis mèdics. Això pot haver ocasionat un major patiment, agreujat quadres simptomàtics la gravetat dels quals hagués minvat amb certes mesures mèdiques. Al seu torn, cal considerar més que probable la presència de morts evitables i d'agonies doloroses davant la impossibilitat de disposar de calmants o sedants. Volem recordar que si bé el efectes del virus encara no ens són totalment coneguts, existeix un notable consens científic en que la malaltia pot deixar

seqüeles respiratòries de diversa entitat. Per tant, cal pensar que en els propers anys les persones que habitin en països amb economies en vies de desenvolupament hauran d'afrontar aquests efectes adversos sense l'ajut adequat, fet que suposa una nova vulneració dels seus drets.

La impossibilitat d'accedir a serveis sanitaris de qualitat ha suposat l'abandonament dels malalts en molts d'aquests Estats

D'altra banda, l'impacte econòmic de la pandèmia en aquells països que com Egipte o Tunísia tenen una forta dependència del turisme, agreuja les situacions laborals i familiars de milers de persones de manera directa. A més, cal afegir-hi l'impacte indirecte en sectors que es nodreixen en gran mesura del turisme. L'agreujament de la pobresa sempre implica la vulneració del dret humà a una vida digna, que exigeix gaudir de certs béns i serveis. En el cas de Tunísia, el col·lapse econòmic comporta, a més, un perill per al fràgil règim democràtic de recent implantació.

4. Mesures a adoptar

A continuació, volem esmentar algunes propostes que considerem necessàries per corregir les esmentades situacions de vulneració de drets humans al països esmentats. Som conscients que és poc probable que aquestes mesures siguin ben acollides pels seus governs i, per tant, entenem que resulta imperativa la implicació de la Comunitat Internacional.

- Derogar la legislació que empara la desigualtat entre homes i dones i adoptar mesures d'acció positiva per superar progressivament els prejudicis socials de gènere envers la desigualtat amb la dona.
- Desmuntar les jurisdiccions especials, abolir les penes degradants i inhumanes, així com la pena capital. Assegurar el dret de defensa i una tutela judicial respectuosa amb les parts en un procés tant si és de naturalesa penal com de cap altra.
- Respectar els drets de llibertat d'expressió, premsa, impremta, reunió i associació.
- Plantejar un progressiu procés de democratització que permeti abandonar progressivament l'autoritarisme i passar a un model democràtic d'Estat. És important tenir en compte que aquest procés no pot dur-se a terme de manera automàtica, mitjançant la convocatòria d'un parlament constituent. Abans de crear institucions democràtiques cal que la població assumeixi un pensament tolerant i respectuós envers el proïsme. D'altra manera, la majoria constituent no aprovarà una constitució que empari els drets de les minories. Per tant, cal obrir un procés lent de transformació social i tolerància envers les diferències ètniques i religioses.

- Donar suport econòmic des de la comunitat internacional a les economies febles a fi que tots els Estats puguin desenvolupar i consolidar un Estat de Dret. En especial cal prioritzar aquesta ajuda envers els països que com Tunísia intenten consolidar règims democràtics.
- Despenalitzar l'homosexualitat.
- Fomentar i legalitzar la diversitat religiosa, entenent-la tant com el dret a tenir religió com a no tenir-ne.
- Reforçar la cooperació internacional per garantir els drets de les persones migrants i protegir-les de la tracta d'éssers humans. D'altra banda sempre cal garantir polítiques que assegurin els seus drets humans, especialment els relatius a l'esfera laboral, al país d'arribada.
- Respecte als conflictes armats, cal tallar l'accés a l'armament als agents implicats a Iemen, Síria i Líbia. Cal així mateix un pla internacional de reconstrucció per als tres països. Convé per últim estudiar la possibilitat d'establir un tribunal internacional o bé atorgar competència a la CPI per investigar els fets de major gravetat comesos en aquests tres conflictes i que puguin ser constitutius de responsabilitat penal internacional. En tot cas, considerem necessària la creació d'una Comissió d'Investigació internacional sota l'empara de les Nacions Unides per tal de determinar els fets, facilitar posteriors processos de conciliació entre les parts enfrontades i prevenir futurs relats negacionistes que atemptin contra la integritat moral i la dignitat de les víctimes i els seus familiars.
- Pel que fa al conflicte Israel-Palestina trobem imprescindible el retorn i compromís a la solució dels dos Estats, sense que cap d'aquests reivindiqui Jerusalem com a capital. Tel Aviv hauria de renunciar a la política d'assentaments i si cal, com ja va fer a la península del Sinaí, recular i desmuntar-ne alguns.. En paral·lel, la distensió entre Israel i els països musulmans del Màixriq, amb l'establiment de relacions diplomàtiques, com ha estat el cas d'Egipte a partir dels Acords de Camp David, o aquest 2020 amb Emirats Àrabs Units i Qatar no hauria de fer-se a costa dels drets de la població palestina.
- En el cas del poble del Sàhara Occidental som partidaris que, com a territori colonitzat, en aquest cas per Espanya, fins l'any 1975, qualsevol solució al conflicte passa per l'aplicació de la Resolució 1514 (XV) de l'Assemblea de les Nacions Unides que consagra el principi d'autodeterminació per als territoris colonitzats. Així mateix cal permetre el retorn de saharauis que actualment viuen emigrats en camps d'Algèria.

Voldríem tancar el nostre informe amb una dada que al nostre entendre dóna esperança de possibles millores en el futur i que, potser, ajuden a no veure les reivindicacions aquí proposades com projectes inassoliblement utòpics. Aquest any, el Tribunal Especial Internacional per al Líban ha emès la seva sentència. Aquesta cort fou creada a petició del propi país per investigar les circumstàncies del magnicidi del Primer Ministre, Rafiq Hariri, en un atemptat que va acabar amb la vida d'altres persones i va lesionar-ne greument d'altres, el 14 de febrer de 2005. Entre les seves conclusions, el tribunal assenyala que existeixen connexions entre Hezbollah i Síria amb els autors de l'atemptat, però que no pot considerar-se provada la seva participació.

Les autoritats libaneses i molts observadors internacionals van témer que aquest veredictes revifés les tensions entre xiïtes i sunnites en un país dividit ètnicament i religiosament, però no va ocórrer tal cosa. Especialment els testimonis joves mostren com aquestes tensions, poc a poc minven, en favor d'una preocupació per abolir la corrupció al país i millorar-ne la qualitat democràtica i les condicions de vida. El cas del Líban no ha de ser una excepció, sinó que, amb totes les millores i el camí que li queda per fer a aquest petit país, ens mostra com fins i tot després d'una cruenta guerra civil és possible que la població, a poc a poc, torni a cohesionar-se i la societat s'obri a un clima de tolerància i respecte envers l'altre, fonament essencial per assolir l'ideal de dignitat que tenen per lloc comú tots els drets humans.

NOTES

- 1 — Al Magrib hi predomina la doctrina de l'Escola Jurídica Maliki, que ha nodrit tant el dret marroquí com el *Llibre Verd* de Gadaffi. A Egipte, Síria, Jordània i l'Iraq sunnita hi predomina l'escola Hanafi. A Egipte, Iemen i Iraq també trobem comunitats arrelades a la tradició 'shafi'i'. L'Iraq xiïta i part del Iemen segueixen escoles xiïtes, respectivament; la Jafari, oficial de la República Islàmica de l'Iran, i la Zaidi. A Oman, en canvi, la dinastia regnant ha impulsat i reforçat l'escola Ibadi.

BIBLIOGRAFIA

Amnistia Internacional (2018). "Informe 2017/2018. La situación de los Derechos Humanos en el Mundo". [Disponible en línea](#).

Amnistía Internacional (2019). "Informe Anual". [Disponible en línea](#).

Abellán, J. (2014) *Estado y Soberanía. Conceptos políticos fundamentales*. Madrid: Alianza Editorial.

Al-Bakay, M. (2019). "New government formed in Mauritania". [Disponible en línea](#).

Al Shahri, S. (2012). "A Taboo Subject: The Desperate Plight of Domestic Workers in Oman". *Mideast Posts*.

Asher, Berman. "Criminalization of the Syrian Conflict". *Institute for the Study of War*. Publicat el 16 de maig de 2012. [Disponible en línea](#).

Aragón, M. (2013) *Estudios de Derecho Constitucional*. Madrid. Centro de Estudios Políticos y

Constitucionales. 3ª edició.

Bonet, J. y Sánchez, V. (dir.)... (2007) *Els drets humans al segle XXI: continuïtat i canvis*. Barcelona: Huygens editorial.

Casadevall, J. (2007) *El conveni europeu de drets humans, el tribunal d'Estrasburg i la seva jurisprudència*. Barcelona: Bosch Editor.

Cropsey, J. i Strauss, L. (Comps)... (2017) *Historia de la filosofía política*. México D.F.: Fondo de Cultura. 11ª edició.

Dupret, B. (2015) *La sharía. Orígenes, desarrollo y usos contemporáneos*. Barcelona: Edicions Bellaterra.

Cohn, H. (1996) *Los derechos humanos en la Biblia y en el Talmud*. Barcelona: Ediciones Riopiedras.

Culla, J. (2005) *La tierra más disputada: El sionismo, Israel y el conflicto de Palestina*. Madrid: Alianza.

The Guardian (2013). "Egyptian military government declares month-long emergency - as it happened". Article publicat a *The Guardian* el 14 d'agost de 2013. Consultat el 27 de novembre de 2013. [Disponible en línia](#).

Gimeno, V.; Torres, A.; Morenilla, P. i Díaz, M. (2018) *Los Derechos Fundamentales y su protección jurisdiccional*. Madrid: Edisofer S.L. 3ª edició.

Gómez, Y. (2011) *Constitucionalismo Multinivel. Derechos Fundamentales*. Madrid: Sanz y Torres.

Gómez, Y. (Coord) (2004) *Pasado, presente y futuro de los derechos humanos*. México D.F.: Comisión Nacional de los Derechos Humanos México y Universidad Nacional de Educación a Distancia.

Hourami, A. (2017) *La Historia de los árabes*. Barcelona: Sipan Network S.L.

Fenton, S. (2016). "LGBT relationships are illegal in 74 countries, research finds". Article publicat a *The Independent* el 17 de maig de 2016. Arxivat de l'original el 27 d'agost de 2017. Consultat el 7 de juny de 2020. [Disponible en línia](#).

Stewart, A. (2020) "Homeless migrants sleep rough beneath Dubai's skyscrapers as Covid employment crisis bites". Article publicat a *The Telegraph*. Consultat el 9 d'octubre de 2020. [Disponible en línia](#).

House, K. (2012). *On Saudi Arabia: Its People, Past, Religion, Fault Lines—and Future*. Alfred A. Knopf.

Hunt, L. (2009) *La invención de los Derechos Humanos*. Barcelona: Tusquets Editores.

Mehta, H. (2018) "Mauritania Passes Law Mandating Death Penalty for 'Blasphemy'". Article publicat a *Patheos* el 17 de maig de 2018. [Disponible en línia](#).

Middle East Online (2011), "Moroccan Elections: A Barometer of Reform?". Article publicat el 27 de novembre de 2011. [Disponible en línia](#).

Navas, A. i Navas, F. (2009) *El Estado constitucional*. Madrid: Dykinson, S.L.

Otto, J. (2010). *Sharia Incorporated: A Comparative Overview of the Legal Systems of Twelve Muslim Countries in Past and Present*.

Pastor, J. (2014) *Curso de Derecho Internacional Público y Organizaciones Internacionales*. Madrid: Tecnos. 18ª Edició.

Al Jazeera (2018) "Syria's civil war explained from the beginning". Article publicat a *Al Jazeera* el 14 d'abril de 2018. [Disponible en línia](#).

Migration Policy Centre (MPC). "Syrian Refugees". Consultat el 13 de gener de 2017. [Disponible en línia](#).

World Health Organization (2001). Female genital mutilation. Integrating the Prevention and the Management of the Health Complications into the curricula of nursing and midwifery. A Student's Manual. Geneva, Switzerland. [Disponible en línia](#).

Eduard Ariza

Eduard Ariza és jurista. Actualment és vocal de la junta directiva de l'Institut de Drets Humans de Catalunya (IDHC) i delegat a Catalunya de l'ONG Fundació Internacional de Derechos Humanos. Escriu regularment a la revista *The Citizen* i al fòrum de la Fundació *¿Hay Derecho?*, i és professor interí a l'Institut Estela Ibèrica. Com a investigador, va formar part del grup legal de recerca de l'IDHC encarregat d'elaborar un informe sobre el retrocés i la vulneració dels drets humans a Europa, en el marc del Conveni de Roma, amb especial èmfasi en les recents vulneracions del dret a la llibertat d'expressió a Espanya i Catalunya. És graduat en Dret i en Filologia Hispànica per la UB i té un grau en Psicologia per la UOC. També ha cursat un màster en Dret Penal i Ciències Penals a la Universitat Pompeu Fabra i un màster en Drets Humans a la UNED.